Struikelstenen Sliedrecht

Nieuwsbrief - Uitgave 10 – juni 2022

Dit is de tiende Nieuwsbrief van Stichting Struikelstenen Sliedrecht. De activiteiten van de stichting hebben een breed draagvlak in de Sliedrechtse samenleving. U ontvangt deze nieuwsbrief omdat u op een of andere manier betrokken bent bij ons mooie project: het realiseren van zo'n 40 Struikelstenen in Sliedrecht!

Naast de nieuwsbrieven kunt u ons nieuws ook volgen via onze website en onze facebookpagina.
Website: www.struikelstenensliedrecht.nl
Facebook: facebook.com/struikelstenensliedrecht

Afscheid Maria Stam en even voorstellen Marijke van der Plas

Maart jl. hebben we afscheid genomen van ons bestuurslid Maria Stam, die al bij het initiatief van de struikelstenen betrokken was voordat de stichting in 2016 werd opgericht. In de afgelopen vijf jaar heeft Maria als bestuurslid een constructieve bijdrage geleverd aan het realiseren van het project. Door privé-omstandigheden heeft ze de keuze moeten maken te stoppen met haar inzet voor de stichting. Wij danken Maria hartelijk voor alles wat ze voor de stichting betekend heeft.

Maria Stam is in ons bestuur opgevolgd door Marijke van der Plas (27). Zij stelt zich met het onderstaande bericht nader aan u voor:

"In 2016 maakte ik tijdens mijn studie geschiedenis aan de Erasmus Universiteit voor het eerst kennis met het de *Stolpersteine* van Gunter Demnig. Ik volgde destijds een vak dat draaide om de verschillende manieren waarop de geschiedenis wordt uitgebeeld, herdacht en herinnerd. Oftewel: hoe men het verleden in het heden 'in leven houdt'. Na Hollywoodfilms, televisieseries en documentaires kwamen op een bepaald moment zogenaamde 'anti-monumenten' aan bod. Een anti-monument is een protestreactie op de traditionele en soms nogal schreeuwende monumenten die veel stadspleinen sieren. De kunstenaars van anti-monumenten vinden dat er niet veel te leren valt van die traditionele standbeelden van historische figuren die vaak worden afgebeeld in een heldhaftige houding met getrokken zwaard op een steigerend paard.

Zij willen met hun werken juist het tegenovergestelde bereiken: voorbijgangers moeten op een onverwachte manier geconfronteerd worden met het verleden, zodat het aanzet tot denken. Dit vond ik intrigerend en ging op het internet – en later op straat – op zoek naar deze verborgen kunstwerken. Vanwege mijn interesse in de Tweede Wereldoorlog kwam ik al gauw uit bij de struikelstenen, die een prachtig voorbeeld zijn van een anti-monument. Ze herinneren niet alleen aan het onvoorstelbare onrecht dat slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog is aangedaan, maar bieden ook een bijzondere inkijk in het dagelijks leven van de personen achter deze slachtoffers. Je ziet immers de plek waar zij echt leefden.

Toen ik twee jaar later voor een ander vak onderzoek moest doen naar een lokaal initiatief dat zich op een bepaalde manier bezighoudt met het herdenken van een historische gebeurtenis, was ik aangenaam verrast dat er in mijn geboortedorp Sliedrecht ook struikelstenen werden gelegd. Ik besloot dan ook mijn opdracht daar aan te wijden. Zodoende interviewde ik bestuurslid Gerrit Venis over de missie van de Stichting Struikelstenen Sliedrecht en ging er een wereld aan lokale oorlogsverhalen voor me open. Hierna bleef ik nog even bij de stichting betrokken en heb ik geholpen wat informatie over de arrestatie van Jacques van Gelderen en zijn gezin vanuit de archieven naar boven te halen. Voor hen zijn in 2019 struikelstenen gelegd aan de Stationsweg.

Nu, omstreeks vier jaar later, vind ik het een enorme eer dat ik weer betrokken mag zijn bij deze stichting en hiermee mijn bijdrage kan leveren aan het 'in leven houden' van het verleden.

Haarlemse Struikelstenen voor de familie Sanders

bijdrage aangeleverd door Joop Smaardijk

Op 28 april 2022 Jom Hasjoa, Holocaust Herdenkingsdag) zijn op de Delftlaan 193 in Haarlem in totaal vijf struikelstenen ter nagedachtenis aan de familie Sanders geplaatst. De Stichting Struikelstenen Haarlem heeft zich ingespannen om de plaatsing van de stenen te realiseren.

De familie Sanders heeft tot aan hun gedwongen vertrek in september 1942 op Delftlaan 193 Haarlem gewoond. Dit is het adres waar de kinderen Sanders - Elly, Marleen en Bertje - hebben geleefd, gespeeld, plezier of verdriet hebben gehad. Een bijzondere plaats dus.

Na enkele toespraken, waar-onder die van Corrie Smaardijk-Hollebrands (foto), dochter van de onderduikouders van Marleen en Bertje Sanders, zijn de struikelstenen in Haarlem onthuld.

Maar u vraagt zich wellicht af wat de link is met Sliedrecht.

Met het plaatsen van de struikelstenen op de Delftlaan 193 is er nu op twee plaatsen een herinneringsplek voor de familie Sanders. In Haarlem liggen de stenen voor de hele familie, vader, moeder en kinderen, als gezin bij elkaar.

In de Hugo de Grootstraat 70 in Sliedrecht liggen de struikelstenen van Marleentje en Bertje. Daarnaast wordt nog gewerkt aan een monumentje voor Elly in de Achterhoek. Hiermee wordt inzichtelijk hoe dit gezin in de oorlog uit elkaar is gescheurd door het naziregime.

Immers, met het oog op overleving hadden vader en moeder Sanders begin 1942 besloten hun kinderen te laten onderduiken. Wat hun veilig thuis aan de Delftlaan had moeten zijn, moest worden verlaten met het oog op lijfsbehoud. Elly vindt in de Achterhoek onderdak, Marleentje en Bertje in Sliedrecht. Ruim een jaar wonen zij bij de familie Hollebrands aan de Hugo de Grootstraat 70. Winstbejag van een lid van de colonne Heinnecke leidde tot hun ondergang. Op 10 september 1943 worden Marleentje en Bertje samen met hun vader, moeder en Elly vermoord in de gaskamers van Auschwitz.

Op de site van onze stichting vindt u meer informatie over Marleentje en Bertje:

https://www.struikelstenensliedrecht.nl/sanders-marleentje/
https://www.struikelstenensliedrecht.nl/sanders-bertje/

Als u in Haarlem bent, bezoekt u dan ook even Delftlaan 193 opdat we het nooit vergeten!

Schoonmaken Struikelstenen, mooie actieweek

In de week van 16 tot en met 20 mei zijn de struikelstenen in Sliedrecht weer schoongemaakt. De Prins Willem Alexanderschool startte op maandag 16 mei. De groepsleerkracht had in de klas al over de struikelstenen verteld en in de weken voorafgaand aan 16 mei kreeg ook de Tweede Wereldoorlog aandacht in de lessen. Om 13.30 uur was een groep van ca. 26 kinderen samen met onze bestuurs-voorzitter Rien Visser aanwezig bij Rivierdijk 414, waar Simon den Hartog met zijn familie in de oorlog woonde. Twee kinderen hebben voorgelezen wat er op struikelstenen staat. Zo stond er onder andere op *vermoord op 3.12.1942*. Eén van de kinderen zei na afloop: “Dat was vlak voor pakjesavond.”

Daarna was de Johannes Calvijnschool op dinsdagmiddag 17 mei aan de beurt. Hierbij was niet alleen Rien Visser maar ook David Kattenburg, een nabestaande van één van de bewoners van het droevigste huis in Sliedrecht aanwezig. Hij kreeg gelegenheid in de klas zijn persoonlijke verhaal te vertellen. Dat was heel indrukwekkend en voor David zelf ook heel emotioneel. We zijn een uur in de klas geweest. Daarna is de groep naar het station gelopen voor de steen van Gerrit van der Kreeft en van daar via Stationsweg 198 (steen voor Teunis Ceelen) naar het droevigste huis. Enkele kinderen gingen naar de Rembrandtlaan (steen voor Pieter Harkema). De kinderen die nog geen taak gehad hebben mochten een witte roos bij de 12 schoongemaakte stenen aan de Stationsweg leggen. We begonnen in de school om 13.15 uur en sloten af om 15.30 uur.

Vrijdag 20 mei heeft de Oranje Nassauschool de stenen op de Adriaan Volkersingel en in de Hugo de Grootstraat schoongemaakt. Hierbij was ons nieuwe bestuurslid Marijke van der Plas aanwezig. Om 9.00 uur kregen de kinderen bij de school in de Merwestraat uitleg over het poetsen van de stenen. Daarna gingen er drie groepjes, begeleid door Marijke, een leerkracht en een ouder, op weg. Onderweg naar de stenen aan de Adriaan Volkersingel passeerden ze het monument voor de Merwedegijzelaars. Eén van de jongens wist precies te vertellen wat er met deze groep mannen was gebeurd.

Daarna liepen ze door naar de stenen voor de families Den Hartog en Kleinkramer. Sommige vermoorde kinderen waren even oud als de kinderen die nu de stenen schoonmaakten. Dat maakte wel indruk op de kinderen. In de Hugo de Grootstraat hebben leerlingen verteld wat ze zich konden herinneren van het verhaal van de onderduikkinderen Marleentje en Bertje Sanders.

Vrijdagmiddag heeft Anja van der Starre het verhaal van de Merwedegijzelaars Gerrit de Bruin en Jaap van der Knaap in een klas van de Henri Dunantschool kunnen vertellen. Vanwege hevige regenval en naderend onweer werd besloten de stenen in de Julianastraat (foto rechts) en de Wilhelminastraat niet die middag te poetsen. Een groepje leerlingen deed dat onder leiding van de leerkracht alsnog op dinsdag 24 mei.

Leerlingen van het Griendencollege konden door omstandigheden deze keer niet mee doen met het schoonmaken van de struikelstenen. Ondanks het droevige onderwerp kijken we terug op een mooie week en zijn we blij dat we op deze manier de verhalen door kunnen geven aan een volgende generatie.

Zes struikelstenen vervangen

Zaterdag 28 mei jl. zijn zes eerder gelegde struikelstenen vervangen. Dit betrof de stenen voor de Merwedegijzelaars:

- Teunis Ceelen, Stationsweg 198
- Klaas Görtemöller, Molendijk (ter hoogte van nr. 160)
- Pieter Harkema, Rembrandtlaan 20
- Pieter van Hemert, Parallelweg 8
- Arie de Kluijver, Molendijk 25
- Steven Gerrit van der Kreeft, Stationsplein

De stenen zijn vervangen omdat het in de loop van de tijd mogelijk bleek om op de stenen ook te vermelden dat het om een MERWEDEGIJZELAAR gaat. Bovendien adviseerde de organisatie rondom Gunter Demnig ons om in plaats van de term “omgekomen” het woord “bezweken” te gebruiken. Op de stenen van Gerrit Gijsbertus de Bruin en Jacob van der Knaap, die vorig jaar september zijn gelegd, hebben we die aanpassingen al doorgevoerd.

Drie van de vervangen struikelstenen gaan naar de nabestaanden van de betreffende Merwedegijzelaars, de andere drie stenen zijn op verzoek van de betreffende families naar het Sliedrechts Museum gegaan.

Speciale dank aan de heer Gerard van Wijgerden van de gemeente Sliedrecht. Nadat hij de oude stenen verwijderd had, legde hij in aanwezigheid van de bestuursleden van onze stichting de nieuwe stenen.

Wandel-/fietsroute in de maak

Meerdere keren kregen we al de vraag of er een wandel-/fietsroute is langs de plekken waar in ons dorp Struikelstenen zijn geplaatst. Ons bestuur heeft contact gezocht met de Historische Vereniging Sliedrecht (HVS) omdat bekend was, dat ook de HVS aan het nadenken was over zo iets dergelijks, maar dan langs monumentale gebouwen in Sliedrecht. Na een paar keer met elkaar over een gezamenlijke route te hebben gesproken, was de conclusie dat het in één handzaam overzicht (een vouwfolder) niet te doen zou zijn.

Er zou dan plek moeten zijn voor bijna 70 locaties. Er is daarom afgesproken dat er twee folders zullen komen; ze krijgen allebei dezelfde route, zodat als je kiest voor de monumentale gebouwen, je de Struikelstenenroute meekrijgt en andersom.

Op korte termijn gaan de voorzitters van de HVS en onze stichting in gesprek met het college om te bezien of de gemeente bereid is de kosten voor de folders voor haar rekening te nemen. Omdat eind 2022 vooralsnog de laatste Struikelstenen worden gelegd, in maart 2023 het ivoren jubileum van het raadhuis (in gebruik genomen op 23 maart 1923) wordt gevierd én in 2023 de eerst volgende editie van het Baggerfestival zal worden gehouden (een schitterend moment onze routes te promoten!), is het streven de folders uiterlijk voorjaar 2023 gereed te hebben. Daarmee zou een lang gekoesterde wens in vervulling gaan. We houden u op de hoogte.

Simon 'Siem' Kleinkramer (1926 – 1943), het verhaal achter een 'lege' naam

bijdrage aangeleverd door Anne Schram Ouweneel

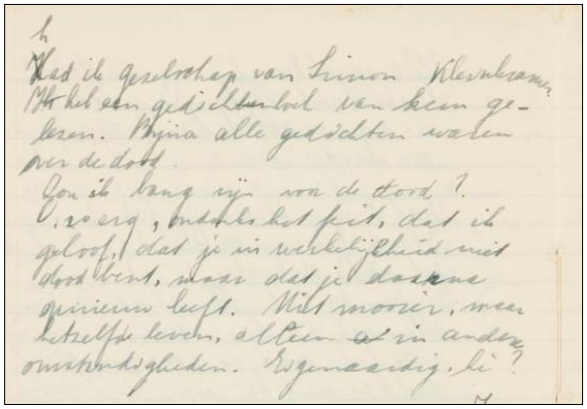

"Vanmorgen in de trein naar Rotterdam had ik gezelschap van Simon Kleinkramer. Ik heb een gedichtenboek van hem gelezen. Bijna alle gedichten waren over de dood. Zou ik bang zijn voor de dood?"

Uit het dagboek van Esther van Vriesland,
9 juli 1942

Simon 'Siem' Kleinkramer kwam uit een Joodse familie met Sliedrechtse wortels. Zijn oma van vaderskant en zijn opa van moederskant waren geboren en getogen in Sliedrecht – zij waren broer en zus. Zelf zag Siem Kleinkramer het levenslicht in Rotterdam. Hij zou in deze stad blijven wonen tot kort na het bombardement van 14 mei 1940, waarbij zijn ouderlijk huis zwaar beschadigd raakte. Vanaf juni 1940 woonde het gezin weer in Sliedrecht, tot het moment van deportatie in 1942.

Wie was Siem Kleinkramer? Waar woonde hij? Waar zat hij op school? Wat is hem overkomen tijdens de oorlog? Allemaal vragen waarop Julius Veer een antwoord zocht. Julius zit in de zesde klas van het Erasmiaans Gymnasium in Rotterdam. Hij schreef zijn profielwerkstuk over Siem Kleinkramer, die net als hij op het Erasmiaans Gymnasium zat.

Met behulp van bestuursleden van de Stichting Struikelstenen Sliedrecht, Jelle Simons (auteur van het in 2021 verschenen boek over de Liniecrossers) en Anne Schram Ouweneel (school-begeleider) reconstrueerde Julius het korte leven van Siem.

Julius deed zijn onderzoek in het kader van het project Erasmiaanse Namen, een meerjarig educatief project van Stichting Sanderling waarbij leerlingen van het Erasmiaans Gymnasium zelf historisch onderzoek doen naar de oorlogsslachtoffers van hun school. Zo probeert de school de verhalen achter de 'lege' namen te achterhalen.

In "*Over … Sliedrecht*" (periodiek van de Historische Vereniging Sliedrecht, nr. 76, verschijnt begin juli) staat nu het eerste deel van het verhaal over Siem. Het tweede deel wordt gepubliceerd in "*Over … Sliedrecht*" van eind 2022.

Anne Schram Ouweneel
schrijver, copywriter, redacteur
directeur Stichting Sanderling
onderzoeker Joods Lyceum Rotterdam / project Erasmiaanse Namen

Siem Kleinkramer op de klassenfoto van de vijfde klas van het Joods Lyceum, schooljaar 1941/42.

Dit is de enige bekende foto van Siem.

Onze stichting blijft actief. Het blijft nodig de namen te noemen, opdat we nooit vergeten! Uw financiële bijdrage helpt ons dit mogelijk maken. Des te meer mensen iets bijdragen, des te meer mensen kunnen zich mede-eigenaar voelen van het hele project! Doet u mee?

Doneren kan op rekeningnummer:
NL 11 RABO 0304 8248 79 ten name van Stichting Struikelstenen in Sliedrecht (vergeet svp uw postcode en huisnummer niet te vermelden bij uw donatie).

Meer informatie vindt u op onze website: www.struikelstenensliedrecht.nl.

Met vragen en/of opmerkingen kunt u ons mailen: info@struikelstenensliedrecht.nl.